372
М-92

...СТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАҲСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Олий ва ўрта маҳсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш маркази

Бўри Зиямуҳамедов

Педагогик технологиянинг

ўзбек инновацион модели асосида ўқув машғулотларни лойиҳалаш методикаси

7и
ХТА 1811 Egamberdiyeva B.
0092

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАҲСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Олий ва ўрта маҳсус, касб-ҳунар таълимини
ривожлантириш маркази

Бўри Зиямуҳамедов

Педагогик технологиянинг
ўзбек инновацион модели асосида ўқув машғулотларни лойиҳалаш методикаси

“Тошкент – 2014 й.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

УЎК: 371.39
КБК: 742024

Масъул муҳаррир:
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг "Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш марказининг бўлим бошлиғи,
педагогика фанлари доктори
Мамаражаб Тожиев

Тақризчилар:
Педагогика фанлари доктори, профессор
Ж.Ғ йўлдошев
Педагогика фанлари доктори, профессор
Исмоилова З.К.

Зиямуҳамедов Бўри
Педагогик технологиянинг ўзбек инновацион модели асосида ўқув машғулотларни лойиҳалаш методикаси / Б. Зиямухамедов – Тошкент: Алишер Навоий номли Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2014 — 80б.

Методик қўлланма биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисининг 1997 йили IX сесиясида қабул қилинган "Таълим тўғрисида" ва "Кадрлар тайёрлаш миллий дастур" Қонунлари, Республика Президентининг 2011 йил 20 майдаги 1533 ва 2012 йил 28 майдаги ПҚ-1761-сонли Қарорларини амалга ошириш мақсадида, замонамизнинг илғор илмий дунёқараши бўлган "синергетика" ва унинг амалий кўриниши "мажмулар назарияси"га суянган ҳолда, "педагогик технология"нинг ўзбек инновацион модели тамойилларидан келиб чиқиб яратилди. У узлуксиз таълим тизимининг ҳамма босқичларидаги ўқув мауассалари – умум ўрта таълим мактаблари, академик лицей ва касб-ҳунар колежлари ҳамда олий ўқув юртларининг барча турдаги фан ўқтувчи ва педагогларига, ўқув машғулотларини лойиҳалаш учун йўриқнома вазифасини ўтайди.

Методик тавсиянома Олий ва ўрта маҳсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш маркази илмий кенгашининг 2013 йил 22 апрель 4/1 сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

УЎК: 371.39
КБК: 742024

ISBN 978-9943-06-482-9

© Алишер Навоий номли Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2014 й.

Мундарижа

1. Кириш....................4.
2. Ўқитишнинг замонавий усули "Педагогик технология" – яратилиш тарихи ва унга юклатилган вазифалар....................6.
3. Педагогик технологиянинг ўзбек инновацион модели ва унинг тамойиллари....................8.
4. Ўқув машғулотини лойиҳасини тузиш алгоритми....................10.
5. Лойиҳа тузиш амалиётидан мисол....................12.
6. Хулоса....................44.
7. Илова 1....................45.
8. Илова 2....................46.
9. Илова 3....................47.
10. Илова 4....................48.
11. Илова 5....................49.

“Энг янги ўқув воситалари билан таъминланган таълим муассаларида эскитдан қолган ўқитиш усулларининг давом этишига йўл қўйиб бўлмайди”

Ислом Каримов

Кириш

“Педагогика” тушунчаси илмий муомалага киритилиши билан, унга таълим-тарбия соҳаси сифатида қаралган ва шу нуқтаи назардан ўрганилган. Миллий мустақиллигимизнинг дастлабки йилларнданоқ, Ўзбекистон педагогикасининг мазмун ва моҳияти, таълимнинг назария, усул ва услублари эркин равишда ўзгара бошлаб, ҳудудимизнинг миллий педагогикаси шакилланиб келаётган эди. Таркиб топиб келаётган педагогикани ва узлуксиз таълим тизимини муайян бир тартибга солиш мақсадида, мамлакатимизда “Таълим тўғрисида” ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” Қонунлари қабул қилинди. Шу юридик ҳужжатлар асосида ўзлуксиз таълим тизими ва ҳудуд педагогикаси яратилмоқда ва унга асосланиб ўсиб келаётган авлод тарбияланмоқда. Ҳар қандай таълим тизимининг негизида келажак авлоднинг тақдири билан халқ манфаатлари ётади. Бу манфаатларни рўёбга чиқиши учун, бугунги ёшларимизнинг шахсий фазилатлари етакчи ўрин тутади. Ўсиб келаётган авлоднинг фазилатлари билан касбий билимдонлик даражаси эса, уларга шу кунда берилаётган билимларнинг тури, ҳажми ва таълим-тарбиянинг сифатига тўғридан-тўғри боғлиқдир. Шу кундаги таълим-тарбиянинг яхши ёки ёмон бўлишлиги эса, ўқитувчи ва педагогларимиз томонидан шакилланиб келаётган миллий педагогиканинг назарий асосларини нечоғлиқ эгаллаб олиб, ўқув машғулотларида замонга мос таълим усулларидан қанчалик тўғри фойдалана олаётганлигига боғлиқ эканлиги шубҳасиздир. Мазкур методик қўлланмада, замоннинг илғор педагогик усули ҳисобланган “таълим технология”нинг ўзбек инновацион моделидан ўқув жараёнида фойдаланиш йўлларини ёритиб берилган.

1957йили Советлар мамлакатида биринчи бор ернинг суний йўлдоши учирилганда Америка ҳукумат раҳбарларини саросима солиб қўйган. Шунда АҚШ Президенти турли соҳа олимларини йиғиб, нима сабабдан негизида нотўғри бўлган социализм бу йўналишда биздан ўзиб кетди? – деган саволни ўртага ташлаган. Америка олимлари қатор тадқиқодлар олиб боришиб, бунинг сабаби Россияда таълим-тарбия тўғри йўлга қўйилан деган ҳулосага келишган. Шундан сўнг АҚШ таълим тизимида турли ислоҳатлар ўтказилди. Ўқитишнинг мажбурлаш усули бекор қилиниб, ўқув машғулотларни болаларни фан билимларига қизиқтириш йўли билан олиб боришга қарор қилинган. Натижада “муаммоли ўқитиш” усули пайдо бўлди. Бу усулда олиб борилган ўқув машғулотларнинг асосида ўқув жараёнида талабаларни фикрий фаоллаштириш ғояси ётади. Шундан сўнг бу усул заминида турли – “муаммоли баён”, “эврестик ёки ярим тадқиқод”, “тадқиқод”, “мунозара”, “кластер”, “скоробей” каби кўплаб, икки юздан ортиқ интерфаол услар пайдо бўлиб, уларнинг умумий номи “интерактив” усуллар деб номланди.

Педагогик амалиёт шуни кўрсатдики, интерактив услардан ўқув машғулоти жараёнида фойдаланилганда талабалар анча фаоллашгани билан, бир қатор муаммолар ҳам келиб чиқар экан. Жумладан, бу усуллар орқали ўқув машғулотларни амалга оширганда талабаларни бошқариш жуда қийин бўлиб, муайян соатда режалаштирилган билимларни уларга етказиб бериш учун, ажратилган вақт етмас экан. XX асрнинг 80 йиллдарига келиб, инсоният кашф қилган барча усулларининг энг яхши томонларини ўзида мужассамлаштираолган ҳамда кам куч ва оз вақт сарфлаб юқори натижаларга эришадиган таълимий усулни топиш зарурияти келиб чиқди.

Европа ва Америка олимларининг шу йўналишда олиб борган изланишлари натижасида “диференциалашган таълим”, “лойиҳа усули”, “технологик ҳарита”, “модулли ўқитиш” ва шу каби замонавий ёки ноанъанавий деб номланган бир қатор усуллар кашф қилиниб, педагогик амалиётга тақдим қилинди. Ўқув машғулотларни бу усуллар билан олиб борилган тақдирда ҳам, таълим жараёнида учрайдиган барча саволларга жавоб топиб бўлмас экан. Бу усуллар анъанавий ва интерактив усуллардан анча илғор бўлиб, бўлажак “таълим технология”нинг дебочаси ҳисобланадилар. Шундан сўнг АҚШ олимлари инсоният шу кунгача кашф қилган ва кўп йиллар мобайнида синовдан ўтган барча ижобий педагогик усулларнинг энг яхши томонларини ўзида бирлаштира олган педагогик усулини ўйлаб топдилар ва уни “таълим технологияси” деб номладилар. Бизда у “педагогик технология” “ўқитиш технологияси” деб ноиланиб келмоқда. Бу усулни педагогик амалиётда синаб кўрдилганда, мисли кўрилмаган натижаларга эришилди. Ундан тўғри фойдаланилганда таълим олувчиларнинг ўзлаштириш даражасини 85-90 ва ундан ҳам ортиқ фоизга етказса бўлар экан. Бу усулни, барча ривожланган мамлакатлар, ўзининг таълим тизимига мослаштирган ҳолда фойдаланиб, юқори натижаларга эришмоқдалар. Ўзбекистоннинг таълим-тарбия соҳа мутаҳасислари ҳам, бу муаммо устида бош қотириб, ривожланган мамлакатларга сафарга бориб, уларнинг “таълим технология”ларини ўрганиб келиб, ҳудудимизга тадбитқ этиш мақсадида бир қатор китоблар чоп эттирдилар. Аммо бу харакатлар зое кетиб, республикамиз ўқитувчи ва педагоглари бу китоблардан фойдалана олмадилар. Шунда мазкур методик қўлланманинг муаллифи “Олий ва ўрта маҳсус, касб-ҳунар таълимини ривожлантириш маркази” олимлари билан ҳамкорликда, бизда ва ҳорижда чоп этилган китоблар ёрдамида, ривожланган мамлакатларнинг “таълим технология”ларини ўрганиб чиқиб, бу усулларнинг тамойилларидан келиб чиққан ҳолда, ҳудудимизга мос бўлган “Педагогик технологиянинг Ўзбек миллий модели”ни яратди. Шу кунда бу модел Ўзбекистоннинг бир қатор Олий ўқув юртлари ва колежларида ўз тадбиғини топган. Қўлингиздаги методик қўлланма, шу изланишларнинг мантиқий давоми бўлиб, уни қайта ишланиб янгиланган, яъни инновацион моделидир.

Ўқитишнинг замонавий усули “Педагогик технология” - яратилиш тарихи ва унга юклатилган вазифалар

Шу вақтгача инсоният яратган педагогик усулларнинг биронтаси ҳам камчиликлардан холи эмас. Шунинг учун усуллар назарияси тинимсиз тараққий этиб, барча ўқитувчи ва педагоглар талабига бирдай жавоб берувчи усуллар изланган. Шу изланишлар натижаси ўлароқ ўқув жараёнининг технологиялашган усули вужудга келди.

“Кадрлар тайёрлаш миллий Дастури”да, кўп маротаба хорижий мамлакалардаги илғор педагогик технологияларни ўрганиб, уларни ўқув муассасаларимизга олиб кириш зарурлиги уқтирилган.

Республикамизнинг педагог олим ва амалиётчилари илмий асосланган ҳамда Ўзбекистоннинг ижтимоий-педагогик шароитига мослашган миллий таълим технологиясини яратиш ва уни таълим-тарбия амалиётида қўллашга интилиб келдилар.

Бу ерда, нима учун бугунги кунда педагогика усулларининг миллий назарий асосини яратиш ва амалиётга тадбиқ этиш зарурати туғилди?, деган савол пайдо бўлиши мумкин. Жамиятимизга қанчадан – қанча билимли кадрларни ва юқори малакали олимларни етиштириб келган кўпгина педагогика усуллари мавжуд-ку, уларнинг эскириб, талабга жавоб бермай қолган ва мафкуралаштирилган жойларини ўзгартириб, уларга миллий тус бериб, фойдаланаверса бўлмайдими? – деган мулоҳазалар ҳам йўқ эмас. Ўзбекистоннинг шу кундаги педагогик жамоатчилигининг аксарияти, айнан шу йўлдан бормоқда. Бу йўл иложсизликдан излаб топилган бўлиб, қисқа муддатга хизмат қилиши мумкин. Мустақилликни қўлга киритган ва буюк келажак сари интилаётган жамият учун бу йўл узоқ хизмат қилолмайди. Чунки:

биринчидан, жамиятимиз, тараққий этган мамлакатлар қаторидан муносиб ўрнини эгаллаб, уни сақлаб туриши учун, ўсиб келаётган авлоднинг таълим ва тарбиясини жадалллаштириш ва самарадорлигини ошириш мақсадида дунёдаги энг илғор педагогик усуллардан фойдаланиш зарурлиги;

иккинчидан, анъанавий ўқитиш усуллари ёзма ва оғзаки сўзларга таяниб иш кўриши туфайли “ахборотли ўқитиш” сифатида тавсифланиб, ўқитувчи ва педагоглар фаолияти ўқувчи ва талабаларга билимларни фақат етказиб бериш билан чекланганлиги сабабидан, таълим олувчилар бундай ўқитиш усулларини қабул қилмай қўйганлиги;

учинчидан, кишилик жамияти ўз тараққиётининг шу кундаги босқичида назарий ва эмперик билимларга асосланган тафаккурдан тобора фойдали натижага эга бўлган, аниқ якунга асосланган техник тафаккурга ўтиб бораётганлиги;

тўртинчидан, фан–техника тараққиётининг ўта ривожланганлиги натижасида ахборотларнинг кескин кўпайиб бораётгани ва уларни ёшларга билдириш учун вақтнинг чегараланганлиги;

бешинчидан, ёшларни ҳаётга мукаммал тайёрлаш талаби, объектив борлиққа энг илғор илмий ёндошув тамойили бўлган “мажму ёндашув” (системный подход)дан фойдаланилган педагогик усул орқали билим беришликни талаб қилишидадир.

Педагогик технология юқорида санаб ўтилган бешта сабабий шартларнинг барча талабларига жавоб берадиган педагогик усулдир.

Жамиятимиз жадаллик билан тараққий этиб, иқтисодий ва сиёсий мавқеи кундан-кунга ортиб бормоқда. Аммо ижтимоий соҳада, айниқса, таълим-тарбияда депсиниш ва умумий тараққиётдан орқада қолиш сезилмоқда. Бундай нохуш вазиятдан чиқиб кетиш йўлларидан бири, қабул қилинган давлат стандартлари ва “педагогик технология” усулининг ҳудудимизга мослаштирилган модели тамойиллари асосида ўқув машғулотларини аввалдан лоиҳаласини тузиб олиб, улардан педагогик амалиётда фойдаланишни йўлга қўйишдир.

Маърифатли ва ривожланган мамлакатларда муваффақият билан қўлланиб келаётган педагогик технологияларни ўрганиб, халқимизнинг миллий педагогика анъаналаридан, уларнинг педагогик менталитедидан ҳамда таълим соҳасининг шу кундаги ҳолатидан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистоннинг миллий педагогик технологиясини яратиш лозим эканлиги исбот талаб қилмайдиган ҳақиқат.

Педагогик технологиянинг том маъносини билиш ва унинг ҳудудимизга мос турини яратиш учун “мажмулар назарияси”ни тўла эгаллаб олиш зарур. Чунки **педагогик технология “мажмулар назарияси”нинг қонуниятларига 100 фоиз суянган бўлиб, янгича фалсафий тафаккурни, янгича дунёқарашни ифода этади.**

Технология ҳар доим зарурий воситалар ва шароитлардан фойдаланиб, объектга йўналтирилган мақсадли амалларни муайян кетма-кетликда қатъий бажаришни кўзда тутади.

Педагогик технологиянинг асосий тушунчаси, сўзсиз, ўқув жараёнига “мажму сифатида ёндашиш”дир. Бунда таълим-тарбияда иштирок этувчи барча нарса ва ҳодисалар ўзаро функционал боғлиқликда англашилиб, бир бутунликни, яъни педагогик жараён мажмуини ташкил қиладилар.

Педагогик технологиянинг анъанавий усллардан асосий фарқи, унинг тўла-тўкис “мажму ёндошув” тамойилидан келиб чиққанлиги.

Унинг аввалги усллардан кейинги фарқи, у таълим жараёнини бир бутунликда кўриб, таълим мақсади, унинг мазмуни, билим бериш усуллари ва воситалари ҳамда таълим олувчи ва таълим берувчиларни ўзаро функционал боғлиқликда кўриб, таълим жараёнини назорат қилиш ва натижасини баҳолаш каби қисмларини ўзаро узвий боғлаб мажмуга келтириб туриб, унинг лойиҳасини аввалдан тузиб олишдир.

Анъанавий усуллардан яна бир фарқи, у ўқувчи ва талабаларнинг, ўларга берилган билимларни ёдлаб олиб айтиб беришига эмас, балки, таълим ва тарбия жараёнида фаол иштирок этиб, унинг якунида амалий ишларни бажараолишига йўналтирилганлигидадир.

Педагогик технологиянинг бошқа таълим усллардан навбатдаги фарқи, унинг ёрдамида ўқув жараёни ташкил этилганда, ўқув машғулот натижаси билим берувчининг педагогик маҳоратига боғлиқ эмаслигида.